

Magyar Bálint vitacikkében már bemutatta, hogyan építi a Fidesz-kormány a „szervezett felvilágot”, amelyen a „narancsköztársaság” alapul.

A „narancsköztársaság” alapjainak le rakásához a gazdaságban is meg kellett fordítani az autonómiák, az önállóság megerősödését hozó eddigi fejlődési irányt. Ahhoz azonban, hogy a politikai-állami függőségek helyreállítása ne eredményezze azonnal a jövedelmek elapadását is – az ígéretek ellenére –, fegyelmezett makrogazdasági politikát kellett folytatni. Ez az elegy: a függőségek helyreállítása és a fegyelmezett gazdaságpolitika az a paraván, amely mögött a „felvilág” tagjainak a gazdagodása, a közpénz magángazdasággá való átalakítása folyik.

A „függőségek kertje”

A Fidesz-kormány amihez csak hozzáfért, igyekezett függőségebe vonni. Nyilván a nemzetközi piacokba integrálódott üzleti szektort érintően erre csak közvetett lehetőségei voltak (ármeghatározás, pályázati pénzek elosztása), míg a költségvetési-közszolgálati szférát megpróbálta teljes egészében maga alá gyűrni.

Az első lépés a társadalombiztosítás újraellosztása volt. Ez annak ellenére nagy vihart kavart, hogy akkor még nem lehetett tudni, ez az általános irányzat első eleme. Ha a személyes felelősséget, az átlátható gazdálkodást nélkülöző tb-önkormányzat visszaállomása csupán átmeneti megoldás lett volna, akkor még akár pozitív lépésnek is lehetett volna minősíteni. Azóta bebizonyosodott, nem erről volt szó.

A helyi önkormányzatok gazdasági önállóságának korlátozása volt a következő lépés. Valaha az önkormányzatok a személyi jövedelemadóból származó bevétel negyven százalékával gazdálkodhattak szabadon. Ez a mérték több lépésben csökkent, majd a legutóbb mindössze öt százalékra zsugorodott. Ezzel párhuzamosan kirívóan növekedett a kiegyenlítő jellegű kormányzati támogatások súlya. Ennek következtében viszont az önkormányzatok saját és megosztott bevételeiken alapuló döntési, gazdálkodási önállósága zsebpénz jellegre süllyedt, az esetek többségében teljesen eltűnt. Az önkormányzati intézményekre egyre több feladatot hárul, ami a mesterségesen előállított pénzügyi mellett tovább szűkíti a kör amúgy is csupán jelképes önállóságát. Az önkormányzati fejlesztési támogatási pályázatok egyhén szövegezési eljárástól kezdve elbírálása vagy az önkormányzatok első embereinek furcsa „pártválasztási szokásai” is mutatják a „gúzsba” kötés technikáit.

A költségvetési intézmények felett a kormányzat megnövelte saját – lényegében korlátlan – forrásátcsoportosítási lehetőségét. Az éves költségvetés részletes szabályai számos „apró” ponton – ártalmatlannak tűnő helyesbítések sorozatával – összességében már figyelemre méltó mértékben tágították a kormányzati apparátusok hatáskörét az intézmények rovására. Az elfogadott „évelő költségvetés” pedig végképp háttérbe szorítja az Országgyűlést a kormányzati apparátussal szemben.

A helyi önkormányzatok vagy az intézmények gazdálkodási önállóságának a felszámolása – ellentétben a tb-önkormányzatok esetével – nem okozott zsenies körülményes társadalmi aggodalmat. A pénzügyi és a helyi felszültségek (sokszor sajnos lehetetlenülések) súlyosabbnak bizonyultak, mint a függetlenség elvesztésének – általánosságban fogalmazható szabadságkorlátozásnak – csak lépésről lépésre tudatosuló következményei. A fordulat sokak szemében pusztán mennyiségi kérdésnek tűnt, hiszen nem volt szükség az önkormányzati (2/3-os) törvény módosítására sem. A státustörvények módosításának hiányában a közvélemény sokkal kevésbé észlelte az önállóság megfojtását, mint a tb esetében.

A korlátlan hatalom kiépítésére irányuló törekvések már a startnál érzékelhetők voltak, amikor létrejött a rendkívül erős, a kormányzati szerepköröket a referatúrák révén megkettőző kancellária. A kancellária hatalma folyamatosan bővül. Az állami vagyongazdálkodás tel-

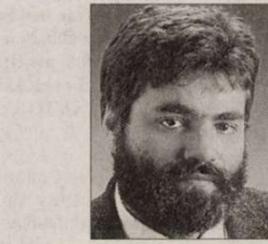
Köz(törvényes) -gazdaságtan

jes rendszere mellé legutóbb az informatika irányítását is sikerült bekebeleznie.

A recentralizáció egyre jobban szétterjedő tüneteit lehetetlen teljesskörűen felsorolni. A lényeg az, hogy a kormány és a „kormány én vagyok” jelszavát gyakran hangsúlyozó – de az egykori francia királlyal ellentétben önmagát polgárnak és demokratának tudó – miniszterelnök egyre szélesebb mozgásteret nyer mind az intézményekkel, önkormányzatokkal, mind pedig a kormány munkáját elvileg ellenőrző parlamenttel szemben. Biztosan akadnak olyanok, akik a felsorolt kisebb-nagyobb változásokat hajlamosak független részjelenségek sorozatának tekinteni, mégis többben, akik azt mondják, a jó piaci gazdasághoz erős államra van szükség, és most csupán ennek (kissé megkésett) kiépülése történik. De messze nem erről van szó.

A gyógyszerárva vagy a gázár önkényes beállítását már az üzleti szektort is fenyegeti, nyíltan a piac logikájának (és ezzel együtt az érintett piaci szereplőknek) a megerősökölését jelenti. A gázár emelésének limitálása az eladósodást okozó kádázrúsz a „ránk nem hat a világiaci ár” 1974-ből ismerős hangulatát idézi. A most elhalasztott áremelést nem lehet megúszni, később „kamatostul” be kell pótolni, vagyis nem az infláció csökkentéséről, csupán átmeneti elfojtásáról, addig is a forgalmazót és a felhasználót egyaránt irracionális döntésekre készítő árarányok fenntartásáról van szó. Használó (a Budapest elleni keresztshabőrúra is felhasználható) a BKV jegyjárai emelésének befagyasztása a csak a kormány által hitt „kvázi átlagos” infláció mértékében. Ez szintén veszteségekhez, az ésszerűség és a kiszámíthatóság elvesztéséhez vezet.

Ha ezek után még maradt volna valami illúzió, azt nyomban eloszlatja a kormány gálans ajánlata: ha a döntés nem tetszik, akár a Mol gázüzletágát vagy akár a BKV-t elveszi, „visszaállamosítja”. Az érvelés lendületesen popu-

HORN GÁBOR

„A Fidesz vezette új hatalmi elit a piaci gazdaság kiépítésében, a közvetlen állami szerepvállalás visszaszorításában megmutatózó pártpolitikai felett álló kimondatlan nemzeti konszenzust kérdőjelezi meg. Formálódik egy kemény etatista fordulat, amelyet ebben a formában persze senki nem hirdetett meg.”

pályázó nyerje el versenyben (ezzel ha nem is kizárva, de visszaszorítva a „haverkapitalizmust”). Ma már nyilvánvaló, hogy a nyílt pályázatnál nem olcsóbb a szemünk láttán megvalósuló alternatíva, ráadásul ily módon esélyünk a tetemes uniós támogatástól is, amelynek előfeltétele az ajánlatok nyílt versenyztetése. Ez a lépés nyílt szembe fordulást jelent az uniós játékszabályokkal.

A piaci gazdaság a törvények, szerződések tiszteletét, fejlettebb – már hagyományokra visszatekintő – kultúrájú piaci gazdaság pedig ezenfelül iratlan szabályok sorának betartását tételezi fel. A józanul gondolkodó állampolgár a jelen kormányt az előző jogutódjának tekinti, amely felel az előző által vállalt kötelezettségeikért. De mi van akkor, ha a hosszú távra szóló törvényekről, mondjuk a nyugdíjtörvényről kiderül, hogy a törvényben foglalt ígéret máról holnapra érvénytelenül vált (ezzel állampolgárok sokaságának helyzetét és millióinak bizalmát megingatva), ha az állam szerződésekéről (ld. metróépítés) egyoldalúan és minden előzetes tárgyalás nélkül kimondhatja, hogy nem ér a nevem? Mi van akkor, ha az állam mint a metróügypert veszít, és azt válaszolhatja, hogy „na és”?

A kormányzat jogtípró magatartása miatt az állampolgár és az üzleti partner kevés kézettség érez a jogkövető magatartásra, a szerződések tiszteletére. Ezen aligha segít az állam erejét fitogtató, megfélemlítésre is alkalmas adóhatóság. Sőt ha a piaci gazdaságnak a „legalapossabb” alapelveit az állam gyakran, még csak nem is szégyellősen, hanem kihívóan, én vagyok az úr a háznál jelleggel szegi meg, akkor nem a piac, hanem a demokrácia is sérül, majd megkérdőjeleződik. Ezen a ponton a stílus már maga a lényeg, illetve maga az állam. Nem vagyok biztos benne, hogy a mi serdülő piaci gazdaságunk rendelkezik azzal a belső erővel, autonómiával, hogy ennek a fertőzésnek ellenálljon.

Egyensúly a megszegett ígéretek romjain

Eszem ágában sincs az egykori kormányprogram hangozatos, de életveszélyes ígéreteit, a hétszázalékos növekedés és a mindent megoldó adóreform- és tb-járu-lék-csökkentés gazdasági csodáját számomra kérni. Ezen a téren legfeljebb a retorika változott, a lényeg nem: a kormány eddig fenntartotta a költségvetési szigor pénzügyi stabilitást megőrző realpolitikáját. A választási ígéretek „elfelejtése” még mindig jobb, mintha a kormány a fogyasztás élénkítésével és nagyvonalú, deficiteremtő költségvetéssel ismét súlyos mütét beavatkozást igénylő válságba sodorta volna bele a társadalmat, ezzel egyszersmind azonnal eljászva az EU-hoz való első körös csatlakozás esélyét is.

A valós lehetőségek helyett a marketing és a PR diktálta cselekvés, ha az állam a múlt évben keletkezett és az idén is várhatóan keletkező – persze csak a tervezett deficithöz képest mutatkozó – tekintélyes bevételi többletet az állam-

adosság leszorítása vagy a valóban elodázhatatlan, mondhatni életmentő beruházások (ld. gátépítés elhanyagolása) helyett folyó kiadásokra használja fel. A magyar államadósság még mindig magas, a befektetők el-elmaradoznak (ld. tőzsde siralmas helyzete), ezért előnyösebb lenne az országnak, ha a költségvetés fogyasztási kiadásai helyett az adósságot mérsékelné. Ettől várható a kamatok némi csökkenése is, amitől élénkíthetnének a magánberuházások.

A mire költjük a többletet (ami nem egészen talált pénz, hiszen legalább kétharmadában az infláció irreálisan alacsonyra tervezett mértékéhez igazított költségvetési kiadásokhoz, vagyis a kormány „ügyességéhez” és erőszakosságához köthető) kérdésnél fontosabb, hogy a választásokat megelőző hajrában ne kerüljön sor az ilyenkor szokásos fellazulásra. E veszély realizására utal a minálbér „lőrúgásszerű”, 60 százalékos növekedés, amely nem számol a javaslat számos, azóta sokak által szóvá tett veszélyével. Így a bérszállás összenyomódásának, a kvalifikált munka indirekt leértékelődésének következményeivel, ami elsősorban a költségvetési szektor 750000 foglalkoztatottját fenyegeti, avagy az illegális munkavégzés, netán a munkanélküliség növekedésének veszélyével. (E veszélyek egyikét, a tudás, a képzettség leértékelődését szeretne volna kiküldeni a szabad demokráciának az abszolút bérminimum kétszeresére rúgó diplomás-bérminimumra vonatkozó javaslat.)

A Fidesz választási programja az azóta követett és a valóságos lehetőségekre építő gazdaságpolitika helyett a vágyakat tartalmazta. Szó se róla, nem túlságosan ízléses dolog, ha egy politikai program nem a valós szándékokat és a realitásokat fogalmazza meg, hanem azt a paradicsomi állapotot olvashatja, hallhatja a választó, amiben hinni szeretne. Bizonyára akadna olyan cinikus PR-szakértő, aki ezeket az aggályokat egy kézlegyintéssel intézné el: „a lényeg az, hogy a mutatvány sikerült”. A „több mézet a madzagra” attrakció azonban aligha ismételtető, mert a társadalom megfizetve a demokrácia tanulópénzét előbb-utóbb kiépíti a maga immunrendszerét.

Az egyensúlyozó gazdaságpolitikában eddig nem következett be érdemi változás. Abban sem, hogy a már 1996 nyara óta gyors és folyamatos gazdasági növekedés ezúttal nem generál drámai mérleghiányokat. Eddig nem volt módosulás a 1995 óta követett árfolyampolitikában sem, amennyiben ezen a téren érvényesült eddig egyedül a kiszámíthatóság. A piac szereplői ismerik, hogyan fog alakulni a jövőben az árfolyam, és bíznak is ebben, így van remény arra, hogy a vállalkozók saját szempontjukból ésszerű döntéseket hozzanak a társadalmi jólét emelkedését szolgálják. Eddig sikerült napról napra egyeztetni az infláció fokozatos leszorítását a forint túlzott, már a gazdaság versenyképességét rontó erősödésének megakadályozásával és mindezt azzal, hogy a piac szereplői nyugodtan, jól kalkulálhassanak. Ezt a kiszámítható nyugalmat lehet, hogy az energiától duzzadó „aktivisták” nem élvezik, a gazdaság igazán fontos, stratégiai szereplői – hazai és külföldi vállalkozók és fogyasztók egyaránt – viszont kétségkívül kedvelik.

A nemzeti államba merülés

Annak ellenére hogy eddig az egyensúlyozó gazdaságpolitikai vonalvezetés megmaradt, a függőségek kiépítésével gyökeres fordulat érlelődik a gazdaságban. Jó egy évtizeden keresztül, tulajdonképpen a bankreformtól, majd az adóreformtól kezdve a gazdaságpolitikát egyfajta következetesség jellemezte. Ennek lényege a piaci gazdaság alapintézményeinek gyors és határozott, minden területre történő, a vele járó konfliktusokat (pl. csődöket, átmenetileg megnövekedett munkanélküliséget), politikai vitákat (külföldi tőke beengedése) is bátran felvállaló kiépítése. Eddig a gazdaságpolitika az állami szerepvállalás, különösen az állami döntési jogkörök gyors leépítésére, ennek nyomán a központi újraelosztás szerepének visszaszorítására törekedett. A legfontosabb tényező azonban a gazdasági döntések korlátozásának megszüntetése: a szabadság kiterjesztése; a gazdaság nyelvén: a kíméletlen liberalizáció volt, amely az árupiacok, bérek, árak mellett fokozatosan kiterjedt a pénz- és tőkepiacra is. A gazdaság működésének KRESZ-szabályait az egymást követő kormányok egyikezték gyorsan hozzáigazítani a nemzetközi gyakorlathoz annak érdekében, hogy belterjességünk és

szűk látókörű provincializmusunk megszűnjön.

Ezek a folyamatok időnként akadoztak, de végeredményben töretlenek voltak. Kormányzati váltás eddig soha nem akasztotta meg az átalakulást. Az új kormányok tovább vitték az előzők kezdeményezéseit. A gazdasági berendezkedésnek ez az alapirányultsága eddig párt-szempontok felett álló – bár kimondatlan – össznemzeti érdeknek minősült.

Ennek három okból van különös jelentősége. Először azért, mert ez a törekvés eredményes volt, amit nemcsak a magyar gazdaságpolitika piaci gazdasági átalakulás terén felmutatott teljesítményének szokatlanul egyöntetű nemzetközi elismertsége és a nemzetközi pénzpiac bizalma tükröz. Ez utóbbi leginkább a bajban mutatkozott meg: az 1998-as orosz válság nyomán nem következett meg a súlyos megrendülés, nem kezdődött meg a tőke fejesztett kimenekülése és a forint árfolyamának komolyabb megingása sem. Ami ennél is fontosabb, történelmileg rendkívül rövid idő alatt az állam által napról napra „kézi vezérelt” gazdaság helyén létrejött egy (nagyjából) öntörvényű, azaz saját logikája szerint működő piaci gazdaság.

A kimondatlan konszenzus megkérdőjelezése

A második felismerés az volt, hogy a piaci gazdaság immár nem nemzeti, hanem európai (uniós) keretek között, sőt világméretben (globálisan) szerveződik. Ideje hát a minket körülvevő világ szabályaihoz, működésének logikájához alkalmazkodni. Lehet, hogy „van élet az unión kívül”, sőt egy nemzetállami szögesdróttal körülvevő szigorú rezervátumban is, de ez aligha fejlődik, és igencsak korlátozott marad.

A harmadik és a legfajtsúlyosabb ok, amiért a piaci gazdaság kiépítésében eddig megmutatózó egyetértésnek különös a jelentősége, hogy a piaci gazdaság ugyan nem jelent demokráciát, de elajóztottan működő, az iratlan szabályok betartását (megbízhatóságot, valamiféle fair play) kikényszerítő piaci gazdaság nélkül modern demokrácia, aligha létezhet. Ha tetszik, ez tekinthető a demokrácia első számú, de nem egyetlen (szükséges, de nem elégséges) intézményes garanciájának. Igaz, a gazdaság csak egy dimenzióban lehet képes hatékony ellensúlyt képezni a kormányzat túlbírjázó, hatalomkiterjesztő (egyszerszerűben a piac logikáját megerősökölő) törekvéseivel szemben, de ez az alapja a politikával szemben önálló, az alkotmányos garanciákkal védett, magántulajdon elvei szerint működő piaci gazdaságnak.

A Fidesz vezette új hatalmi elit éppen ezt, a piaci gazdaság kiépítésében, a közvetlen állami szerepvállalás visszaszorításában megmutatózó pártpolitikai és kormányzati szempontok felett álló kimondatlan nemzeti konszenzust kérdőjelezi meg. Formálódik egy kemény etatista fordulat, amelyet ebben a formában persze senki nem hirdetett meg. Ezért egyes elemei kezdetben sokak számára talán elszigetelt jelenségnek tűnhettek, ma már azonban nyilvánvaló a tendencia. Az erős, gyors kezű, az engedetlen piac működésének egyre gyakrabban korlátot szabó állam nemcsak a retorikában jelenik meg (ezt még nem volna különösebben nehéz tudomásul venni), de egyre inkább a mindennapok gyakorlatában is.

Nem véletlenül ássa alá a Fidesz erős szövetsége a demokrácia alapjait jelentő piaci intézményeket. Nem azért teszik ezt, mert szóban ne volnának demokrácia. Ha valaki királyi vagyonokra vágyik, ha valaki királyi vagyonokat gyűjt, kénytelen megszabadulni a szabad piaci gazdaságtól. Piaci gazdaság nélkül pedig a narancsköztársaság „első polgártársai” vazallusokká változtatják hazánk éppen hogy szabad polgárait.

A vitában megjelent cikkek:

- Magyar Bálint:** Magyar polip – a szervezett felvilág (MH, febr. 22.)
- Bugovics Kálmán:** A korruptió három formája (MH, febr. 28.)
- Galló Béla:** Egy látélet hiányos pontossága (MH, márc. 3.)
- Kopátsy Sándor:** Ne csak valami ellen, valamiért is (MH, márc. 6.)
- Debreczeni József:** Magyar Bálint második figyelmeztetése (MH, márc. 8.)
- Avar János:** Mikor lesz nálunk Sir Richard? (MH, márc. 10.)
- Gusztó Péter:** Újra itt a liberális mumus (MH, márc. 10.)
- Sz. Nagy Csaba:** Debreczeni József eltévelyedése a szavak dzsungelében (MH, márc. 13.)
- Tamás Péter:** Tiltott stúdió (MH, márc. 17.)
- Csákány György:** Védjen meg téged Debreczeni! (MH, márc. 17.)
- Marinov Péter:** Estand! (MH, márc. 24.)

